

AZ APA NEVE: LIPÓT – A FIÚ NEVE: ZOLTÁN

A személynév egy ember első tulajdona, mely még a halála után is az övé marad. Ezen tartják számon egész életében, és ez él tovább az utódok emlékezetében is. A név az ember önmagával való azonosságát fejezi ki. A zsidó hagyományban azonban még ennél is nagyobb jelentősége van: a héber név „nemcsak azonosításra szolgál, hanem szimbólum is, amely az őt viselő személlyel való szellemi kapcsolatot érzékelteti.”¹ Ugyanakkor talán egyetlen nép történelmében sem befolyásolták olyan erősen a névadást külső társadalmi folyamatok, mint a magyar zsidókéban.

Az első nagyobb beavatkozás II. József 1787-ben kelt rendelete volt, mely német családnév és személynév fölvételére kötelezte őket.² Az 1867-es emancipációs törvény pedig a zsidók elmagyarosodását indította el, ugyanis az egyenjogúság elnyerését ennek követelményével kapcsolta össze a magyar liberális nemesség.³ Az akkulturáció⁴ többek közt a zsidók családnévhasználatában is megmutatkozott, s különösen a 19. század végétől egyre többen cserélték föl német vezetéknevüket magyarral.

Vajon az utónevek megválasztásában érződik-e a magyarsághoz való kulturális kötődés igénye? Erre kerestem választ az 1900-as évek elején született nyíregyházi zsidó gyerekek és szüleik utónevének összehasonlításával. (A családnévek között egyébként a városban ekkor még elenyészően kevés magyarosított forma volt.)

A digitális adatbázisba⁵ feltöltött nyíregyházi polgári születési anyakönyvek jelenleg az 1895–1907-ig terjedő időszakban született gyerekek adataiba engednek betekintést. Én ebből három év: 1900, 1901 és 1902 névanyagát vizsgáltam. Bár ennyi adatból messze nem következtetése-

ket nem lehet levonni, ahhoz azonban elegendő, hogy néhány figyelemre méltó jellegzetességet, illetve tendenciát megállapíthassunk.

Nyíregyháza lakosainak száma az 1900-as népszámlálás adatai szerint 33 088 fő volt, ebből izraelita vallású 3008 (9%).⁶ A vizsgált három évben összesen 294 zsidó kisgyerek születését jegyezték be az anyakönyvekbe (154 fiút és 140 lányt). Azoknak a szülőknek a nevét, akiknek e három év alatt két gyermekük is született, természetesen csak egyszer szerepeltetem az adatok között. Így a 19. század második felének, de főleg utolsó hamadának névanyagából összesen 240 férfinév és 250 női név állt rendelkezésemre. (Bár a zsidók körében ritkábban, de előfordult, hogy hajadonok is születtek, ez indokolja, hogy valamivel több a női, mint a férfinév.)

Az adatgyűjtés során két nagyon érdekes – a más vallásúakétól eltérő – sajátosságra figyeltem föl. Az egyik: a zsidó családokban nem volt jellemző a szülők utónevének öröklése. A teljes névanyagban mindössze egyetlen példa akad arra, hogy a fiú az édesapja nevét kapta. Ennek oka talán az lehet, hogy az askenáz zsidóknál – héber névként – nem szokás élő személy nevét adni a gyermeknek,⁷ s ez a hagyomány áterjedhetett a polgári elnevezésekre is. A másik egyedi vonást a régebbi női nevekben fedeztem föl: ezek sok esetben becézett alakban olvashatók a hivatalos okmányoknak minősülő matrikulában (*Betti, Hani, Pepi, Záli* stb.). A beceneveket általában a személyes, közvetlen kapcsolatokban használjuk, de a zsidó nők elnevezésében hivatalos névként is megszokott volt. (Ezt igazolja dr. Bernstein Béla egyik írása is, melyben egy zsidó temető 17–19. századi női neveit elemzi, s több ízben utal arra, hogy a név kicsinyítő képzős alakban szerepel a feliraton.⁸)

APÁK (240)			ÚJSZÜLÖTT FIÚK (154)		
	Név	%		Név	%
1.	Ignátz	7,9	1.	József	10,4
2.	Sámuel	7,5	2.	Sándor	9,7
3.	Mór	6,6	3.	Jenő	9,1
4.	József	5,4	4.	Miklós	7,8
5.	Adolf, Jakab, Sándor	4,5 – 4,5	5.	Ernő, László	5,8 – 5,8
6.	Dávid, Lajos	3,7 – 3,7	6.	Béla, Zoltán	3,9 – 3,9
7.	Ármin, Herman, Izidor, Lipót, Miksa, Vilmos		7.	Ferencz	
8.	Albert, Áron, Emánuel, Károly, Salamon		8.	Ármin, Herman, Ignátz	
9.	Béla, Dezső, Éliás, Farkas, Fülöp, Henrik, Izsák, Mayer, Zsigmond		9.	Emil, Imre, Lajos, Pál	
10.	Antal, Béni, Ferencz, Izrael, Jónás, Lázár, Márkus, Menyhért, Náthán, Simon		10.	Andor, András, Áron, Géza, Gyula, István, János, Márton, Rezső, Simon	
11.	Benjámin, Berko, Bernát, Bertalan, Borek, Cháim, Emil, Frigyes, Géza, Gyula, Kálmán, Márton, Miklós, Pinkász, Rubin, Wolf		11.	Bernát, Dávid, Ede, Endre, Gábor, Gergely, György, Henrik, Leo, Lőrincz, Miksa, Mór, Móricz, Nándor, Náthán, Ödön, Salamon, Samu, Zsigmond	

1 Oberlander Báruich: Mit rejt a név? (<http://zsido.com/mit-rejt-nev/>)

2 http://www.hebraisztika.hu/szovgyujt/KG_chrest_077.pdf

3 Dr. Fenyves Katalin: Zsidó polgáriasság a 19–20. század fordulójának Magyarországon: a nyelvhasználat és nők helyzetének alakulása. Habilitációs értekezés. Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Budapest, 2012. 7.

4 Az a folyamat, amikor egy ember vagy közösség – önként vagy valamilyen külső vagy belső nyomás hatására – beilleszkedik egy számra új, domináns kultúrába.

5 <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:9Q97-Y3S9-MF46?owc=9293-P8%3A40679301%3Fcc%3D1452460&cc=1452460>

A táblázatok az általam vizsgált két generáció utónevét tartalmazza nemenként, gyakorisági sorrendben. Az első hat helyen álló nevek esetében megjelöltem egy-egy utónév előfordulásának az adott csoporton belüli százalékos arányát

6 http://szabolcs.zsidomult.hu/index.php/22-varosok-es-vmmvhttps://library.hungaricana.hu/en/view/NEDA_1900_01/?pg=365&layout=s&query=Ny%C3%ADregyh%C3%A1za

7 Oberlander Báruich: Mit rejt a név? (<http://zsido.com/mit-rejt-nev/>)

8 Dr. Bernstein Béla: Női nevek a kismartoni zsidó temetőben. Magyar Zsidó Szemle, 1923. 96-99.

is. A szülők zöme a 20-as, 30-as éveiben járt a gyermekek születése idején, tehát kb. három évtized alatt végbemenő változást figyelhetünk meg a táblázatok adatai alapján. Azonnal szembetűnik, hogy a gyakorisági sorrend módosulásán kívül a névanyag összetételében is változás történt.

Az apák első hat helyen szereplő nevei közül csupán a *József* és a *Sándor* maradt továbbra is a legkedveltebbek között, sőt ezek az 1. és 2. helyre kerültek. A korábban 1. helyen álló *Ignác* viszont a 8. helyre esett vissza, az ugyancsak nagyon gyakori *Mór* és *Dávid* az utolsóra, az *Adolf*, a *Jakab* és a *Sámuel* pedig eltűnt a fiúnevek közül. S ami talán a legmeglepőbb, hogy négy olyan név lett nagyon kedvelt, mely nem is szerepel az apák nevei közt: *Jenő*, *Ernő*, *László*, *Zoltán*. Ezek, valamint a *Béla* név rangos helye markánsan, de a *Sándor* és a *Miklós*

is egyértelműen igazolják a magyar történelemhez és kultúrához való vonzódást. A *József* kivételével az első hat helyen nincsenek sem ószövetségi, sem germán nevek. Helyükre a 19. században felújított régi magyar személynévek, illetve az *Erneszt* magyarosított formája, az *Ernő* került. S hogy nem divatkövetésről van szó, azt a nem zsidók ugyanabban az időben adott neveinek lényegesen eltérő preferenciája igazolja.

1900-ban 674 keresztény vallású kisfiú született Nyíregyházán, s a nevük gyakorisági sorrendje a következő: *András*, *József*, *Mihály*, *János*, *István*, *Pál*. Csupán a *József* név fordul elő mindkét hatos listán. A zsidó kisfiúk első hat helyen álló többi nevét csak nagyon kevés nem zsidó választotta (négyet 1% alatt, hármat 1–3% között). Az is elgondolkodtató, hogy míg az apák közel harmada viselt bibliai nevet, mely a hagyománykövetés mutatója, addig a fiúknál ez az arány csak 15%. Ezzel van összhangban az is, hogy a fiúknak adott 45féle névnek csak 51%-a fordul elő az apák nevei között is, a többi újonnan bekerült utónév. Itt tehát egy erős újítási tendencia érvényesült, melyben a sok magyar eredetű név megjelenésével egyértelműen kifejeződik a magyarosodás szándéka.

Nem érezni viszont ennyire erősnek ezt a lánynevek esetében. Az első hat hely valamelyikén itt is két név maradt meg a régiből: a *Gizella* és a *Mária*. Kiugró kedveltséget mutat a korábbi 10. helyről az 1. helyre került *Erzsébet*. Ebben valószínűleg az 1898-ban meggyilkolt *Erzsébet* királyné kivételes népszerűségének is szerepe lehetett. Rangos helyre került két magyar személynév: az *Aranka* és a *Jolán*, továbbá az *Ilona*, a *Helena* magyarosított formája, de népszerű maradt az eredeti görög alak is. Az előző évtizedekéhez képest növekedett az *Irén*, a *Margit* és a *Szeréna* kedveltsége (közülük csak a *Margit* magyar eredetű), s mindössze két olyan név került be az első hat közé, mely az anyák nevei közt egyáltalán nem szerepelt: a héber *Anna* és az orosz *Olga*. Az 1900-ban született 651 nem zsidó nyíregyházi kislány nevének

gyakorisági sorrendjével összehasonlítva ezt a listát, azt tapasztaljuk, hogy több az egyezés, mint a fiúk esetében. A sorrend a keresztényeknél a következő: *Ilona*, *Erzsébet*, *Mária*, *Julianna*, *Zsuzsanna*, *Anna*. A *Julianna* és a *Zsuzsanna* kivételével a többi négy rajta van az izraelita lányok listáján is, annyi különbséggel, hogy mivel náluk kétszer annyi (12) név osztozik az első hat helyen, kisebb százalékos arány esik egy-egy névre. Érdekes, hogy a keresztények körében oly népszerű ószövetségi eredetű *Zsuzsanna* az izraelitáknál egyáltalán nem szerepel sem az anyák, sem a lányok neve között.

Az elemzett példák azt mutatják, hogy a lánynevek körében erősebbnek látszik az általánosan elterjedt nevek használata, hisz a 40féle utónévnek 77,5%-a az anyák neve között is ott van, és mindössze 9 új név jelent meg (szemben a fiúk 22 új

ANYÁK (250)			ÚJSZÜLÖTT LÁNYOK (140)		
	Név	%		Név	%
1.	Róza/Rozália	9,6	1.	Erzsébet	12,1
2.	Hani, Záli	5,2 – 5,2	2.	Irén	5,7
3.	Gizella, Regina	4,8 – 4,8	3.	Mária/Mariska	5,0
4.	Berta, Fáni/Fanni	4,0 – 4,0	4.	Anna, Gizella, Ilona, Olga	4,3 – 4,3
5.	Lina, Mária/Mari	3,6 – 3,6	5.	Helén/Heléna, Jolán, Margit, Szeréna/Szerénke	3,6 – 3,6
6.	Eszter/Eszti	3,2	6.	Aranka	2,8
7.	Amália, Czeccilia/Czili, Ilona				
8.	Betti, Etel				
9.	Irén, Jolán, Julianna, Laura				
10.	Borbála/Boriska, Erzsébet, Johanna, Katalin, Lujza/Luisa, Malvin, Margit, Pepi, Szeréna, Zseni		7.	Elza, Etel, Irma, Róza/Rozália, Sarolta	
11.	Emília, Helén, Irma, Janka, Jetti, Jozefa/Jozefin, Nelli/Nelly, Rézi, Sára, Teréz		8.	Amália, Berta, Fáni/Fanni, Frida, Magdolna, Regina, Rózsai/Rózsika, Piroška, Teréz	
12.	Aranka, Adél, Bella, Charmy, Franciska, Friderika, Hermin, Ida, Jenny, Juli, Klára, Kornélia, Lenke, Leona, Máli, Mina, Ottilia, Paula, Perl, Piroška, Riza, Rózsai, Sarolta, Száli, Tini, Vilma, Zetti		9.	Bella, Borbála, Brigitta, Czili, Edith, Eszter, Ferike (nem tévedés!), Ibolya, Klára, Kornélia, Laura, Lujza, Malvin, Zseni	

nevével). Ám a névalakok használatában mégis megmutatkozik a magyar névrendszerbe való beilleszkedés szándéka. Lényegesen lecsökkent ugyanis a becézett alakok korábban hivatalos névként való használata. Ha teljesen eltűnt volna, azt gondolhatnánk, hogy ezt az 1895-ben bevezetett polgári anyakönyvezés már nem engedte meg, de így föltételezhető, hogy ez inkább az akkori magyar nyelvhasználati szokáshoz való alkalmazkodás eredménye.

Hajdú Mihály kutatásai szerint a magyarországi zsidók névadásában három viselkedés különül el: a hagyományörzés, az újítás és a környezethez való alkalmazkodás.⁹ Ezt alapul véve elmondható, hogy a nyíregyházi névadásban a századfordulón kezdett háttérbe szorulni a hagyományörzés, s a férfinevek körében az újítás, ezen belül a magyar eredetű nevek preferálása figyelhető meg. A női nevek kiválasztásakor pedig inkább a környezetbe való beolvadás igénye jellemző. Azt pedig, hogy a magyarsághoz való kötődés nem csupán a nevekben fejeződött ki, az elkövetkezendő évtizedek gazdasági, kulturális és tudományos életének számtalan zsidó képviselője bizonyította.

Nyíregyháza, 2017. január. 8.

Urbán Terézia

⁹ Fenyves Katalin: Hirschböl Szarvady és Ábrahám fia Jenő: a névválasztás mint akkulturációs stratégia. In Farkas Tamás – Kozma István (szerk.): A családnév-változások történetei időben, térben, társadalomban. Budapest, 2009. 148.